

УДК 655(477)

Т. В. КУЗНЯКОВА

ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОВИДАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Висвітлено стан і проблеми книговидання в Україні та запропоновано практичні заходи щодо правового та економічного регулювання його розвитку.

Conditions of book-publishing in Ukraine have examined and improvement of legal and economic methods of the state adjusting of publishing activities has offered.

Книга – чи не найголовніший елемент культури будь-якої нації. Вона не лише передає нащадкам свою історію, культурні, духовні, наукові досягнення минулого, а й укріплює націю, формує нові покоління громадян на певних принципах, моральних і духовних нормах.

Між тим, книга – матеріальний продукт, і будь-які негативні явища соціально-економічного характеру, що відбуваються в суспільстві, одразу ж знаходять своє відображення у зниженні купівельного інтересу до книги. Нинішня політична й економічна ситуації в Україні – не виняток. Саме тому в умовах глобальної фінансової кризи, у більшості вітчизняних видавців з'явилася лише одна “стратегічна мета” – утриматися, наскільки це можливо, у сучасних економічних умовах.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних заходів правового та економічного регулювання розвитку книговидання в умовах фінансової та економічної кризи в Україні.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- визначити сучасний стан книговидання та проблеми, що перешкоджають його розвитку;
- проаналізувати чинну нормативну базу, що визначає підходи щодо державного регулювання книговидання;
- запропонувати практичні заходи щодо вдосконалення економічного та правового механізмів державного регулювання книговидання в сучасних умовах.

Було б несправедливо зазначати, що ситуація українського книговидання мало хвилює фахівців у даній галузі наукових знань. О. Афонін, І. Драч, А. Животок, Н. Зелінська, Е. Огар, В. Семиноженко, М. Сенченко, М. Тимошик – ось далеко неповний список науковців і

практиків, які постійно досліджують стан вітчизняної видавничої діяльності та окремих її складових, вносять пропозиції щодо поліпшення якості, збільшення кількості і покращання умов функціонування та розвитку друкованої продукції нашої держави.

Але, віддаючи належне науковій і практичній значущості робіт вищевказаних учених, зазначимо, що, на жаль, поза їхньою увагою залишилася проблема вдосконалення правового та економічного механізмів державного регулювання книговидання в ситуації вимушеного обмеженого державного фінансування галузі, викликаного глобальною фінансовою кризою.

Можна зазначити, що всі роки української незалежності книговидання розвивалося досить хаотично. І навіть останні, відносно благополучні роки, дана галузь не відзначалася швидкими темпами розвитку. У 2006 р. було видано 15 870 назв книжок накладом 54,2 млн примірників, у 2007 р. – 18 тис. назв, але тим же тиражем 54 млн [5]. У 2008 р. ситуація на краще не змінилася. Це свідчить, що видавці шукали жанрові ніші і нарощують кількість назв видань. Але через брак коштів і недосконалу систему книгорозповсюдження вони вимушені обмежувати свої тиражі обсягом у 300 – 500 примірників. За такого розвитку книга не задовольняла потреб усіх категорій українських споживачів, а видавці не отримували достойного прибутку. За твердженням американських аналітиків [Там же], видавець, який видає свою продукцію по 500 примірників, апріорі не може бути успішним і багатим, так як і галузь, де левова частка учасників ринка вимушена виживати лише за рахунок таких тиражів.

З аналізу нормативної бази щодо видавничої діяльності очевидно, що за роки незалежності всі без винятку склади урядів намагалися займатися означеною галуззю, однак їх дії носили і продовжують носити несистемний, епізодичний, а інколи і взаємовиключний характер. Ці дії ніколи не були послідовними частинами якого-небудь єдиного плану чи стратегії, зорієнтованих на системний, прогнозований розвиток галузі в цілому і кожної її складової зокрема.

Наведемо декілька прикладів. Президентом України 2007 рік був оголошений Роком української книги [3]. За його Указом, книговидавнича галузь повинна була отримати потужний стимул до стрімкого розвитку своєї інфраструктури. Проте влада зробила законодавчі маніпуляції і ввела нові умови оренди приміщень державної та комунальної форм власності, згідно з якими видавництва і книжкові магазини за платоспроможністю фактично прирівнялися до нафтотрейдерів, владників ігрових салонів, ресторанів тощо, що, звичайно, не так. У результаті відбулося масове вигнання суб'єктів видавничої діяльності з приміщень, які вони давно орендували, і згорти навіть ту інфраструктуру, яка існувала до проголошення Року книги. Це в черговий раз відкинуло видавництва і

книжкові магазини з їх позицій.

У 2003 р. прийнято Закон України “Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні” [2], яким визначено засади державної підтримки книговидавничої справи в Україні і який спрямовано на подолання кризи у вітчизняному книговиданні та створення сприятливих умов для його розвитку. Здавалося б, розвиток галузі нарешті отримає підтримку і реальну можливість не лише існувати, а стрімко розвиватися. Але, по-перше, деякі його статті набували чинності лише з 2004 р.; по-друге, Закон розраховано лише до 2008 р.; і найголовніше, по-третє, його дію двічі призупиняли. Так чи міг він запрацювати на повну силу і запрацювати взагалі?

З 1 липня 2004 р. чинні “Про пільги для видавців” [7]. Ним передбачено пільги по ПДВ і податку на прибуток для видавництв і поліграфічних виробництв. Для книготорговельних виробництв він діє лише щодо ПДВ. А податок на прибуток сплачується незалежно від того, які книжки вони продають. Торгівля виключно українською книгою – малоприбуткове заняття. Статистика свідчить, що 2/3 книг, що є в наявності у Книжковій палаті як необхідний екземпляр, на ринку відсутній [5]. Там можна знайти 5 – 7 тис. назв від щорічного переліку видань. Таким чином, 2/3 книг – це книги накладом 200 – 500 примірників. Що розповсюджуються лише згідно з затвердженням законом переліком, тобто до Держкомтелерадіо, Книжкової палати, бібліотек тощо, і на цьому тираж закінчується.

Так, пільги існують, але дія строку пільгового податкообкладання добігла кінця. І невідомо, чи буде він подовжений. Залишаються відкритими питання, пов’язані з налагодженням нормальної системи вітчизняного книговидання. В усьому світі існує практика видання творів зарубіжних авторів національними видавцями після покупки ними прав на це видання. В Україні це є радше виключення, ніж правило. Сьогодні 80 % книг, що продаються, – імпорт, тобто готовий продукт, що у свій спосіб впливає на розподілення прибутку від продажу. Так, 90 % доходу від проданої книги направляються до Російської Федерації, і лише 10 % залишається в Україні як надбавка за послуги по продажу книжок. В ідеалі ця ситуація повинна бути навпаки: 10 % – роялті в Російську Федерацію чи іншу країну автору, а 90 % повинні залишатися в Україні [Там же].

Зі світового досвіду відомо, що під патронатом держави знаходяться всі процеси і заклади, пов’язані з виробництвом книжок. Існують різноманітні гранти, що виділяються безпосередньо з бюджету, функціонують податкові пільги на видання книг, що практикується в більшості країн, існують і інші преференції.

Так, виробнича, видавнича, консультативна та інша суспільно необхідна діяльність професійних суспільних об’єднань і асоціацій видавців, книготорговців, бібліотек, організацій, що працюють на розвиток

суспільства, звільняються від усіх податків. В Україні такого немає, та і як це може бути, якщо проблеми кредитування книговидання, в умовах стабільного надання коштів іншим галузям економіки, так і не були вирішені.

У 1996 р. рішенням Варшавської конференції Ради Європи [5] було прийнято рішення про те, що для банків Європи книга є товаром і об'єктом, що можна дати під заставу для кредитування видавничої діяльності. В Україні ж по-іншому: книгу ніколи не приймали як заставу, а банкіри вважали таку дію економічно невигідною. А якщо видавцю все ж таки вдавалося домовитися про кредит, то за умов тих відсоткових ставок, що діяли, маленькому і навіть середньому видавництву краще відразу заявити про своє банкрутство. Про що ж казати зараз, коли банки мають великі проблеми з обіговими коштами?

Виходячи з цього та існуючих економічних умов, держава повинна шукати нові форми і методи підтримки галузі. Найбільш доречними в даному разі нам представляються правові та економічні методи державного регулювання.

Як відомо зі спеціальної літератури, правові методи державного регулювання – це регламентаційні, розпорядчі та нормативні впливи держави чи іншого об'єкта управління, найтипівішими з яких є законодавчі та інші правові акти [6].

Отже, створення умов для належного розвитку вітчизняного книговидання потребує таких правових заходів:

1. Затвердження та реалізація державної програми просування української книги за межі України, включаючи створення фонду з дотацій перекладів українських авторів європейськими мовами. Мета Фонду – фінансова підтримка перекладів та перевидання творів українських авторів за межами України.

2. Розробка Міністерством економіки спільно з Державним комітетом телебачення і радіомовлення та Державним агентством з авторських та суміжних прав чітких механізмів щодо купівлі авторських прав на видання творів зарубіжних авторів в Україні та розрахунків за них шляхом прийняття відповідної постанови Кабінету Міністрів України.

Звичайно, це не єдині кроки, що мають підкріпитися буквою закону і підтримати вітчизняне книговидання. Але їх прийняття позитивно вплине на розвиток зазначеної галузі.

Що стосується економічного чинника, то проаналізуємо останній нормативний документ, в якому чітко прописані всі статті видатків на видавничу справу. Ухвалений Верховною Радою України Державний бюджет на 2009 р. [1] свідчить, що фінансування Держкомтелерадіо в 2009 р. порівняно з минулим зменшено на 173 143,3 тис. грн. Сукупний бюджет Держкомтелерадіо на 2009 р. становить 480806, 3 тис. грн (у 2008 р. бюджет становив 653 949,6 тис. грн).

Удвічі зменшились видатки на випуск книжкової продукції за

програмою “Українська книга”. 2009 р. вони становлять 20 млн грн (40 млн грн – у 2008 р.).

Більше ніж на шість мільйонів гривень будуть скорочені витрати на інформаційне та організаційне забезпечення участі України у міжнародних форумах, конференціях, виставках, що є відповіддю на поставлене на початку статті питання. Якщо у 2008 р. ці видатки склали 7 400 тис., то 2009 р. – передбачено використати бюджетних коштів на суму 740 тис. грн [4].

Цифри говорять самі за себе, вони свідчать про необхідність виживання у складних економічних умовах, посилення змістовного наповнення економічних механізмів державного регулювання книговидавництва. До таких можна віднести фінансові стимули (податкові пільги, субвенції, трансферти тощо), грошово-кредитна політика, ціноутворення тощо.

Таким чином, для покращання роботи вітчизняного книговидавництва необхідно вдосконалення та посилення діяльності держави за такими напрямками.

1. Звільнення від оподаткування коштів, інвестованих з інших сфер діяльності у видавничу справу, а також спонсорських внесків на розширення асортиментної бази українських видань. Невирішеність проблеми з оподаткування меценатських і спонсорських коштів, спрямованих на розвиток видавничої справи можна усунути через розробку Закону України “Про меценатську та спонсорську діяльність”.

2. Установлення пільгових ставок орендної плати за займані площі та тарифи на комунальні послуги та послуги пошти за доставку книг шляхом ухвалення постанови Кабінету Міністрів України “Про ставки орендної плати для суб’єктів видавничої справи, що мають відносини по оренді площ в будівлях загальнодержавної та комунальної власності”.

3. Стимулювання участі книговидавців у реалізації міжнародних програм і проектів, зокрема через надання певних пільг, організаційну підтримку тощо.

4. Удосконалення оптової та роздрібної книжкової торгівлі, модернізація книготорговельних мереж, надання пільг видавцям, що продають українську книгу.

5. Унормування диференційованої системи оплати всіх категорій працівників, що беруть участь у випуску вітчизняних книг залежно від рівня професійної майстерності і механізму індексування заробітної платні (з урахуванням оплати праці і пільг працівникам аналогічних професій в інших секторах економіки).

6. Визначення на конкурентній основі з числа комерційних банків декількох, яким буде надано Національним банком України кредитні ресурси за зниженою обліковою ставкою для кредитування програм

суб'єктів видавничої справи, пов'язаних з підготовкою та друком видань освітнього, наукового та культурного характеру, художньої літератури.

Книжкова продукція є фундаментальною складовою процесу формування української нації, виховання патріотизму, почуття причетності та відповідальності за свою Батьківщину; інструментальної бази розбудови держави, забезпечення її економічного розвитку; є елементом інформаційного простору, культурного та інтелектуального потенціалу держави; механізму компенсації обігових коштів, формування доходів для розвитку галузі. Розгляд сучасних проблем книговидання в Україні та можливі шляхи їх подолання дозволяють зробити висновки, що запропоновані в роботі напрямки вдосконалення правового та економічного механізмів державного регулювання книговидання сприятимуть позитивній динаміці розвитку досліджуваної галузі, навіть в умовах складної фінансової-економічної ситуації в країні.

Розгляд і пропозиції з удосконалення інших методів, а також стану і перспектив розвитку різних складових видавничої діяльності – періодики, поліграфічного виробництва, особливості функціонування етапів – стануть предметом наших подальших наукових розробок.

Література:

1. Закон України “Про Державний бюджет України на 2009 рік” : за станом на 26 груд. 2008 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=835-17&text=%E2%E8%E4%E0%E2%ED%E8%F7%E0>
2. Закон України “Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні” : за станом на 6 берез. 2003 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – 2003. – № 24. – Ст. 162.
3. Указ Президента України “Про проведення в Україні у 2007 році Року української книги” : за станом на 16 груд. 2006 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5425.html>
4. Державний бюджет України на 2009 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://comin.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=67793&cat_id=67779
5. *Афонін О. В.* Проблеми, що хвилюють українських видавців і книгорозповсюджувачів [Електронний ресурс] / О. В. Афонін. – Режим доступу: <http://uabooks.info/ua/experts/?pid=3310>
6. *Кузнякова Т. В.* Державне регулювання розвитку книговидання в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 – Механізми державного управління / Т. В. Кузнякова. – Х., 2008. – 204 с.
7. Лист Державної податкової адміністрації України “Про пільги для видавців” : від 14 лютого 2002. № 2685/7/15-1217 // *Баланс*. – 2002. – № 9.

– 26 лютого.

Надійшла до редколегії 19.01.2009 р.